

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВК07 Теорія та методика організації психотренінгу

(шифр і назва навчальної дисципліни)

спеціальність 053 Психологія

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійна програма Психологія

(назва спеціалізації)

освітній ступінь бакалавр

(бакалавр/магістр)

інститут, факультет, психолого-природничий

(назва інституту, факультету,)

2019 – 2020 навчальний рік

Робоча програма «Теорія та методика організації психотренінгу» для здобувачів освітнього ступеня бакалавр за освітньо-професійною програмою Психологія

Галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальності 053 Психологія

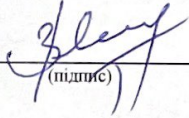
Мова навчання: українська

Розробники: Бабак Костянтин Валерійович – кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології та психотерапії

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології та психотерапії

Протокол від “30” серпня 2019 року № 7

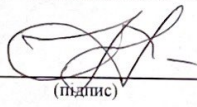
Завідувач кафедри практичної психології та психотерапії

(підпис) _____ (проф. Ямницький В.М.)

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету

Протокол від “17” вересня 2019 року № 6

Голова навчально-методичної комісії психолого-природничого факультету

(підпис) _____ (доц. Сяська І.О.)

©РДГУ, 2019рік
© К.В. Бабак, 2019 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4.0	Освітньо-професійна програма «Психологія»	Обов'язковий (вибірковий) компонент	
Модулів – 2	Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» (шифр і назва) Спеціальність: 053 «Психологія»	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання : розробка та апробація корекційно-розвивальної програми -10		Семестр	
Загальна кількість годин – 120			
		4-й	4-й
	Лекції		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента –4	Освітній ступінь: бакалавр	16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	4 год.
		Лабораторні	
		22 год.	12 год.
		Самостійна робота	
		72 год.	98 год.
		Вид контролю:	
	залік	залік	
Передумови для вивчення дисципліни: загальна психологія, соціальна психологія, психологія особистості			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання курсу полягає ознайомити студентів із основами організації роботи психологічного тренінгу, особливостями групової роботи; методами навчання у тренінгу; технологіями проведення рольових та ділових ігор, основними функціями ведучого групи; оцінювання тренінгу.

Завдання викладання дисципліни

- дати знання про специфічні риси психотренінгу як форми навчання;
- навчити складати програми психотренінгу;
- дати знання про основні функції та ознаки тренера;
- ознайомити з основними формами оцінювання тренінгу;
- сформувати уявлення про специфіку групової взаємодії, динаміку групи;
- сформувати навички модифікації програм психологічного тренінгу відповідно до вікових та соціальних особливостей його учасників.

Згідно освітньо-професійної програми «Психологія» спеціальності 053 «Психологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у студентів у процесі вивчення навчальної дисципліни мають бути сформовані наступні компетентності:

загальні:

- ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії,
- ЗК9 Здатність працювати в команді.

фахові:

- СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології
- СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.
- СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
- СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел
- СК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій
- СК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження
- СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації
- СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групу)
- СК11. Здатність дотримуватися норм професійної етики
- СК12.Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

Очікувані результати навчання (базуються на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою, та деталізуються)

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: за яких умов виникає потреба в психологічному тренінгу: закономірності його проведення; використовувати методи тренінгової роботи; вивчити особливості і правила проведення психологічного тренінгу; мати уявлення про розробку групових занять і підбір матеріалу, зважаючи на індивідуальні особливості групи.

вміти: вміти складати програми психологічного тренінгу, оцінювати роботу тренінгової групи; володіти окремими формами та методами навчання у тренінгу модифікувати програми психологічного тренінгу відповідно до вікових та соціальних особливостей його учасників.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теорія психотренінгу в сучасній психологічній науці.

Тема 1. Теоретичні основи організації і проведення групового тренінгу

Група як об'єкт і предмет психологічної теорії і практики. Сутність групового психологічного тренінгу . Групова терапія, корекція, навчання і групової тренінг: їх спільності і відмінності. Мета, предмет і завдання групового тренінгу. Різновиди групового тренінгу.

Тема 2. Методичні проблеми групового тренінгу.

Загальні методичні прийоми психологічного тренінгу. Місце та роль психогімнастики в груповому психологічному тренінгу. Функції гри в психологічному тренінгу. Правила та принципи групового тренінгу.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
Лк		Пр	Лаб	Сам	Лк		Пр	Лаб	Сам	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1.										
Теорія психотренінгу в сучасній психологічній науці.										
Тема 1. Теоретичні основи організації і проведення групового тренінгу.	12	2		2	8	16	2			14
Тема2.Методичні проблеми групового тренінгу.	14	2	2	2	8	20	2	2	2	14
Тема 3. Ведучий тренінгової групи	14	2	2	2	8			2	2	14
Тема 4. Психологічні особливості тренінгової групи.	14	2	2	2	8	14				14
Разом за змістовим модулем	54	8	6	8	32	68	4	4	4	56
Змістовий модуль 2.										
Організаційно-процесуальні аспекти психологічного тренінгу.										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 5. Програма і структура групового психологічного тренінгу.	18	2		4	12	16			2	14
Тема 6. Процедурно-організаційні аспекти групового тренінгу.	18	2	2	2	12	16			2	14
Тема 7. Процес групового тренінгу.	16	2	2	4	8	18	2		2	14
Тема 8. Закріплення змін, досягнутих в тренінгу.	14	2		4	8	2			2	
Разом за змістовим модулем	66	8	4	14	40	52	2		8	42
Усього годин	120	16	10	22	72	120	6	4	12	98

6. Теми семінарських занять (не передбачені навчальним планом)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методологічні основи психотренінгу.	2
2	Основні види тренінгових груп.	2
3	Основні етапи розвитку групи в тренінгу.	2
4	Керівник психотренінгу.	2
5	Особливості групової форми роботи.	2

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Знайомство як центральна процедура першого заняття групи психологічного тренінгу (мета, очікуваний результат). Можливі форми проведення процедури знайомства	2
2	Вправи на сприяння міжособистісному спілкуванню, їх мета, очікуваний результат	2
3	Вправи на попередження конфліктів як засіб діагностики групи	2
4	Вправи на групову згуртованість (мета, етап, на якому використовується, очікуваний результат)	2
5	Рухливі вправи і їх використання у тренінгу. Мета проведення рухливих вправ	2
6	Засоби стимулювання життєвих змін учасників групи. Техніки (вправи), спрямовані на стимулювання життєвих змін	2
7	Використання «зворотнього зв'язку» у тренінгу. Вправи на визначення ставлення учасників групи до тренера	2

8	Вправи завершальної частини тренінгу	2
9	Вправи на підбиття підсумків тренінгу.	2
10	Форми оцінювання тренінгу. Критерії результативності роботи тренінгової групи	2
11	Оцінювання психологічного тренінгу. Методика складання оцінних анкет	2

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Специфіка психологічних тренінгів з учнями різних вікових груп.	5
2	Організація і проведення психологічного тренінгу в рамках роботи батьківського всеобучу навчального закладу.	6
3	Використання психотерапевтичних технологій у тренінговій роботі з педагогічним колективом.	6
4	Розробити тренінг розвитку комунікативних здібностей для підлітків.	8
5	Розробка тренінгу ефективної комунікації.	8
6	Розробка тренінгу психоемоційної стійкості.	8
7	Розробка тренінгу для батьків	8
8	Розробити тренінг самоусвідомлення для старшокласників	8
9	Розробити тренінг командоутворення.	8
10	Розробити тренінг впевненості в собі.	8
	Разом	72

10. Індивідуальні завдання.

1. Основні парадигми тренінгу.
2. Детермінанти успішності тренінгу.
3. Можливості використання психотерапевтичних технік в психологічному тренінгу.
4. Використання техніки візуалізації в ході тренінгової роботи.
5. Групові захисні механізми на стадії опору тренінговій групі.
6. Кризи в груповій роботі психологічного тренінгу.
7. Специфіка міжособистісних відносин в групі психологічного тренінгу.
8. Психологічний портрет успішного ведучого тренінгової групи.
9. Взаємозв'язок рівня особистісної тривожності і демонстрації агресивної поведінки в учасників тренінгу.
10. Проблема ефективності психологічного тренінгу.
11. Групова згуртованість як динамічний аспект тренінгової групи.
12. Асиміляція тренінгового досвіду.
13. Основні детермінанти успішності тренінгу.
14. Тренінг як форма психологічного впливу.
15. Проблемні ситуації у тренінгу.
16. Створення тренінгової атмосфери.

11. Методи навчання.

- МН1 –словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо); МН2 –практичний метод (лабораторні та практичні заняття); МН3 –наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);
- МН4 – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);

- МН5 –відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
- МН6 –самостійна робота (розв'язання завдань);
- МН7 – індивідуальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.

12.Методи оцінювання.

- МО1 –екзамени;
- МО2 –усне або письмове опитування;
- МО3 - колоквиум,
- МО4 –тестування;
- МО5 – командні проєкти;
- МО6 – реферати, есе;
- МО7 – презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- МО8 – презентації та виступи на наукових заходах;
- МО9 – захист лабораторних і практичних робіт;
- МО10 –залік.

13. Засоби діагностики результатів навчання

- залік;
- стандартизовані тести;
- наскрізні проєкти;
- командні проєкти;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- завдання на лабораторному обладнанні, реальних об'єктах;
- інші види).

14. Критерії оцінювання результатів навчання.

Загальні критерії оцінювання

I рівень – початковий. Відповідь здобувача вищої освіти при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення.

II рівень – середній. Здобувач вищої освіти відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

III рівень – достатній. Здобувач вищої освіти знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), уміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності.

IV рівень – високий. Знання здобувача вищої освіти є глибокими, міцними, узагальненими, системними; він вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Рівні навчальних досягнень студентів	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

I. Початковий	1-34 F Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Здобувач вищої освіти фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє здатність елементарно викласти думку; може усно відтворити кілька термінів, явищ без зв'язку між ними; може обрати правильний варіант відповіді (на рівні "так - ні"); може самостійно знайти відповідь у тексті підручника; виконує 20 % від загальної кількості тестів.
	35-59 FX незадовільно з можливістю повторного складання	Здобувач вищої освіти відтворює менш як половину навчального матеріалу; за допомогою викладача виконує елементарні завдання, наводить приклади; може дати відповідь з кількох простих речень; здатен усно відтворити окремі частини теми; має фрагментарні уявлення про роботу з джерелами, не має сформованих умінь та навичок; виконує 30 % від загальної кількості тестів.
II. Середній	60-63 (E) задовільно	Здобувач вищої освіти має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну операцію, дію; описує явища, процеси без пояснень причин, з допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтується в поняттях; має фрагментарні навички в роботі з підручником; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу, виконує 45 % від загальної кількості тестів.
	64-73 (D) задовільно	Здобувач вищої освіти знає більш як половину навчального матеріалу; розуміє основний навчальний матеріал; здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, відтворити його з помилками та неточностями; має стійкі навички роботи з текстом підручника; може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати; орієнтується в хронології; підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати під час відповіді допоміжні наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні; виконує від 55 до 65% від загальної кількості тестів.

III. Достатній	74-81 (C) добре	Знання здобувача вищої освіти є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях. Правильно і логічно відтворює навчальний матеріал; розуміє основні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; здатен проаналізувати відповіді іншого студента; з допомогою викладача скласти план реферату, може опрацьовувати матеріал самостійно, уміє підготувати реферат та захищати його найважливіші положення; правильно використовує термінологію; складає прості таблиці та схеми; виконує від 75 % до 80 % від загальної кількості тестів.
	82-89 (B) добре	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; висловлює стандартну аргументацію при оцінці дій, процесів, явищ; чітко тлумачить поняття; здатен самостійно опрацювати навчальний матеріал, але потребує консультацій з викладачем; виконує прості творчі завдання; виконує 85 % від загальної кількості тестів.
IV. Високий	90-100 (A) відмінно	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ, самостійно виконує науково-дослідницьку роботу; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування і нахили. Самостійно виконує від 95% до 100% від загальної кількості тестів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73		
60-63	задовільно	
33-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

15. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота								ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
8	8	8	8	8	8	8	8		
Модульний контроль 13				Модульний контроль 13				10	100
Разом 45				Разом 45					

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

16. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення з дисципліни складається з:

1. Інтерактивного комплексу навчально – методичного забезпечення дисципліни,
2. Конспекту лекцій на паперовому та електронному носіях;
3. Практикуму з дисципліни та методичних вказівок до семінарських занять на паперовому і електронному носіях;
4. Тематики контрольних робіт та методичних рекомендацій до їх виконання на паперовому і електронному носіях;
5. Тестових завдань з курсу та методичних рекомендацій до їх виконання на паперовому і електронному носіях;
6. Матеріалів для демонстрування за допомогою технічних засобів навчання (слайдів, відео- та аудіозаписів);
7. Завдань і методичних вказівок для самостійної роботи студентів;
8. Індивідуальних навчально-дослідних завдань;
9. Переліку завдань (запитань) для проміжного та підсумкового контролю рівня знань;

17 Питання для підготовки до підсумкового контролю

1. Поняття “тренінг”. Тренінг як один з методів активного навчання.
2. Мета і атрибути тренінгу.
3. Основні принципи психологічного тренінгу.
4. Тренінг як метод зміни зміни поведінкового стереотипу людини.
5. Тренінг як засіб цілеспрямованої зміни групи чи організації.
6. Групові норми.
7. Єдність і конкуренція в групі.
8. Проблема психологічного опору.
9. Типи лідерства та групові ролі.
10. Стадії розвитку групи.
11. Характеристика першої стадії розвитку групи – підготовка.
12. Криза в розвитку тренінгової групи.
13. Друга стадія розвитку групи – усвідомлення.
14. Третя стадія розвитку групи – переоцінка.
15. Соціально-психологічна структура групи.
16. Завдання та план тренінгу.
17. Розклад тренінгу.
18. Технічне обладнання. Посібники та друковані матеріали.
19. Робота тренерів у парі.
20. Основні компоненти тренінгу.
21. Презентація (міні-лекція), інструктаж і коментарі тренера як компоненти тренінгу.
22. Групові дискусія, вправи, демонстрація як компоненти тренінгу.
23. Рольові та ділові застосування їх у тренінгу.

24. Вимоги до особистості й освіти тренера.
25. Основні ролі тренера групи.
26. Стили керівництва групою.
27. Оцінювання ефективності тренінгу.
28. Оцінювання ефективності тренінгу за допомогою опитування учасників.
29. Оцінювання ефективності тренінгу на основі спостереження за зміною поведінки учасників.
30. Оцінювання ефективності тренінгу на основі одержання експертних оцінок від замовників.
31. Види тренінгових груп: основна характеристика.
32. Групи особистісного зростання.
33. Тренінги заохочення.
34. Психокорекційні групи.
35. Групи самопідтримки.
36. Гештальт-підхід у тренінговій роботі.
37. Груп-аналітичний підхід у тренінзі.
38. Розігрівуючі ігри і психотехніки.
39. Ігри, орієнтовані на отримання зворотного зв'язку.
40. Ігри соціально-перцептивної направленості.
41. Комунікативні ігри.
42. Психотехніки, спрямовані на допомогу в вирішенні проблем.
43. Медитації та візуалізації.
44. Зміст, план, ведення занять.
45. Основні етапи підготовки тренінгу.
46. Структура тренінгу.
47. Основні етапи проведення тренінгу.
48. Стимулювання активності групи.
49. Музика у тренінгу.
50. Організація відеозйомки і відеоперегляду.

18. Рекомендована література (основна, допоміжна)

Основна

1. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учеб. пособие. М.: Осъ-89, 2005. 256 с.
2. Жуков Ю.М. Коммуникативный тренинг. М.: Гардарики, 2003. 254 с.
3. Жуков Ю.М., Мастеров Б.М. Групповой тренинг // Методы практической социальной психологии: Диагностика. Консультирование. Тренинг: Учеб. пособие для вузов / Под ред. Ю.М. Жукова. М.: Аспект Пресс, 2004. С. 97-179.
4. Марасанов Г,И. Социально-психологический тренинг. М.: Когито-Центр, 2001. 249 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Прогресс, Универс, 1994. 479 с.
6. Рудестам К. Групповая психотерапия: Психокоррекционные группы: теория и практика. М.: Прогресс, Универс, 1993. 367 с.
7. Сандлер Дж. Пациент и психоаналитик: основы психоаналит. процесса. М.: Смысл, 1995. 192 с. (Психология для студента).
8. Сидоренко Е.В. Мотивационный тренинг: Практ. рук. Е.В. Сидоренко. СПб.: Речь, 2000. 233 с. (Психологический тренинг).
9. Сидоренко Е.В. Терапия и тренинг по Альфреду Адлеру. СПб.: Речь, 2000. 346 с. (Психотерапия на практике).
10. Сидоренко Е.В. Тренинг влияния и противостояния влиянию: Авт. концепция: Методы психол. влияния. Алгоритм противостояния манипуляции. Психол. тренажер. СПб.: Речь, 2001. 255 с. (Психологический тренинг).

Допоміжна

1. Анн Л. Психологический тренинг с подростками. СПб.: Питер, 2005. 271 с. (Сер. «Эффективный тренинг»).
2. Вачков И.В., Дерябо С.Д. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе. М.: Речь, 2004. 302 с.
3. Винокур В.А. Уловки в споре. СПб.: Речь, 2005. 142 с.
4. Дерманова И. Б., Сидоренко Е.В. Психологический практикум. Межличностные отношения: Методические рекомендации. СПб.: Речь, 2003. 40 с.
5. Игра в тренинге. Возможности игрового взаимодействия / Под ред. Е.А. Левановой. СПб.: Питер, 2006. 208 с. (Сер. «Практикум»),
6. Инструменты развития бизнеса: тренинг и консалтинг / Сост. Л. Кроль, Е. Пуртова. М.: Независимая фирма «Класс», 2001. 464 с. (Психология и бизнес).
7. Кипнис М. Тренинг коммуникации. М.: Ось-89, 2004. 128 с. (Действенный тренинг).
8. Кори Дж., Кори М., Колланэн П., Рассел Дж.М. Техники групповой психотерапии / Пер. с англ. А. Смирнова. СПб.: Питер, 2001. 320 с. (Сер. «Практикум по психотерапии»).
9. Лойшен Ш. Психологический тренинг умений. Школа В. Сатир / Пер. с англ. Н.В. Кулигина. СПб.: Питер, 2001. 160 с. (Сер. «Практикум по психотерапии»).
10. Немиринский О.В. Личностный рост в терапевтической группе. М.: Смысл, 1999. 112 с.
11. Оганесян Н.Т. Методы активного социально-психологического обучения: тренинги, дискуссии, игры. М.: Ось-89, 2002. 176 с.
12. Прихожан А.М. Психология неудачника: Тренинг уверенности в себе. М.: ТЦ Сфера, 2001. 192 с. (Сер. «Практическая психология»).
13. Психогимнастика в тренинге / Под. ред. Н.Ю. Хрящевой. СПб.: Речь, 256 с.
14. Смит М.Дж. Тренинг уверенности в себе / Пер. с англ. В. Путятты. СПб.: ООО «Речь», 2002. 244 с.
15. Суховершина К., Тихомирова Е., Скоромная Ю. Тренинг коммуникативной компетенции. М.: Академический проект; Трикта, 2006. 112 с. (Информ. технологии).
16. Уизерс Б. Управление конфликтом / Пер. с англ. З. Замчук. СПб.: Питер, 2004. 174 с. (Сер. «Эффективный тренинг»).
17. Фопель К. Барьеры, блокады и кризисы в групповой работе: Сб. упражнений / Пер. с нем. М. Янкова. М.: Генезис, 2003. 160 с. (Все о психологической группе).
18. Фопель К. Психологические группы. Рабочие материалы для ведущего: Практическое пособие / Пер. с нем. Е. Патяева, 2-е изд., стер. М.: Генезис, 2000. 256 с.
19. Фопель К. Сплоченность и толерантность в группе. Психологические игры и упражнения / Пер. с нем. Л. Алексеевской, Л. Воскресенской, 2002. М.: Генезис, 2005. 336 с. (Все о психологической группе).
20. Хинш Р., Витманн С. Социальная компетенция. Харьков: Гуманит. центр, 2005. 192 с.
21. Цзен В., Пахомов Ю. Психотренинг: игры и упражнения. 2-е изд., доп. М.: Независимая фирма «Класс», 2001. 272 с. (Б-ка психологии и психотерапии. Вып. 67).

19. Інформаційні (інтернет) ресурси

<http://www.twirpx.com.ua>
<http://www.artconsult.com.ua>
www.students.net.ua
www.osvita.org.ua